

ARUZ İMLÂSİ ÜZERİNE NOTLAR¹

Atabey KILIÇ*

ÖZET

İmlâ meselesi Türk Edebiyatında ilk yazılı eserlerden yani kitâbe edebiyatımızdan beri bizim en büyük problemlerimizden birisidir. Türk dilinin vokallerini karşılama noktasında zayıf olduğu söylenen Arap harflerini kullanmaya başlamamızın ardından ise bu mesele daha çetrefilli bir hâl almıştır. İmlânın nazım ve nesirde farklılıklar arz ettiği bilinen bir gerçektir. Bu makale çevresinde amacımız bugüne kadar kaynak kitaplarda bahsi geçmemiş olan aruz imlâsı üzerinde durmaktır. “*Türkçe kelimelerin, bilhassa vokalleri bakımından, aruza yani aruz tef’ile ve kalıplarına, buradaki kapalılık açıklık esâsına uyularak yazılmasıdır.*” şeklinde tanımlanabilecek olan aruz imlâsına dair mecmualardan ve matbu eserlerden seçilen örnek metinlerle bu mesele irdelenecektir.

Anahtar kelimeler: aruz imlâsı, nesir imlâsı, nazım imlâsı, Osmanlı Türkçesi, Türkçe kelimeler.

NOTES ABOUT PROSODY ORTHOGRAPHIC

ABSTRACT

We have the problem of orthographic in Turkish Literature since our first writings. Furthermore Arabic letters are not enough to symbolize our vocal so this problem became more confused. As everyone know orthographic is used differently in poems and prose. In this study we are going to point out prosody orthographic that none of books points out it. We can say that “Prosody orthographic is writing the Turkish words in the suitable form for prosody”. Also we are going to give examples for it which were from mecmuas and published texts.

---

¹ Bu makale Erciyes Üniversitesi Klâsik Türk Edebiyatı Topluluğu tarafından 15-16 Mayıs 2008 tarihlerinde Prof. Dr. İsmail ÜNVER adına düzenlenen II. Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu'nda sunulan “Aruz İmlâsı Üzerine Notlar” başlıklı tebliğin genişletilmiş şeklidir.

* Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, TDE Bölümü.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/6 Fall 2008

Key words: prosody orthographic, prose orthographic, poem orthographic, Ottoman Turkish, Turkish words.

İmlâ meselesi bilindiği üzere harflerin sesleri temsil etmesindeki güçlüklerle karşımıza çıkan ve sadece sosyal bilimcileri değil bütün bilim dallarını büyük ölçüde meşgul eden rahatsız edici bir müşküldür. 15-16 Mayıs 2008 tarihlerinde Kayseri’de gerçekleştirilen “İmlâ Sempozyumu”nun da öncelikli gayesi eski (Arap) harflerin yeni (Latin) harflere aktarılmasında karşılaşılan güçlüklerle işaret etmek ve bunların hallinde çeşitli çözüm yolları tespit etmek idi. Aslına bakılacak olursa imlâ meselesi sadece Türkçe ile ilgili, Türklerin çeşitli alfabeler kullanmasından kaynaklanan bir problem de değildir. İncelendiğinde dünya üzerinde yazılı metin veren hemen bütün milletlerin ve kullandıkları dillerin imlâ hususunda çeşit çeşit güçlüklerle karşılaştıkları görülecektir. Türkçe’nin kitâbeler döneminden başlayarak yazılı metin olarak karşımıza çıktığı her dönem ve coğrafyada imlâsıyla ilgili problemleri de çeşitli cepheler hâlinde kendini göstermektedir. Bizim bu yazı çerçevesinde maksadımız bu dönem ve coğrafyalardaki manzaranın genel durumu hakkında bilgi vermek değil, imlânın çokça ihmal edilmiş olduğunu gördüğümüz şiirle ve tabii ki bu anlamda aruzla ilgili olan görünümünden bahsetmektir. “*Aruz imlâsı*” adını verdiğimiz ve kaynaklarda hakkında hiçbir bilgi bulamadığımız bu imlâ hakkında ana hatlarıyla bilgi vermek niyetindeyiz.² Öncelikle aruz imlâsının ne olduğunu tartışmamız lâzım. Bunun için çok basit bir tarif yapabiliriz: “*Türkçe kelimelerin, bilhassa vokalleri bakımından, aruza yani aruz tef’ile ve kalıplarına, buradaki kapalılık açıklık esâsına uyularak yazılmasıdır.*” Bu kısa tariftten anlaşılacağı üzere sadece eski harflerle

² Aruz imlâsı hakkında bazı temaslar için bkz. Atabey Kılıç, “Sultan Veled’in Türkçe Şiirlerinde Aruz Kullanımı”, **Uluslararası Mevlânâ, Mesnevî, Mevlevîhâneler Sempozyumu, 19-21 Aralık 2005 MANİSA**; Atabey Kılıç, “Sultan Veled’in Türkçe Şiirlerinde Aruz Kullanımı”, **Uluslararası Mevlânâ, Mesnevî, Mevlevîhâneler Sempozyumu, (19-21 Aralık 2005 MANİSA)** [Yayına hazırlayan: Mehmed Veysi DÖRTBUDAK], Manisa 2006, s. 181-195; Atabey Kılıç, “Sultan Veled’in Türkçe Şiirlerinde Aruz Kullanımı” **Klâsik Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler**, Turkish Studies Yayınları, Ankara Aralık 2007, s. 442-453.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

değil, aruz tef'ilelerine göre yazma kaygısının da Türkçe'nin ve kelimelerinin imlâsında belirleyici bir rolü vardır. Bu dikkatten hareketle bizim bilimsel olarak imlâyı sadece dönem ve coğrafya olarak değil “nazım” ve “nesir” imlâsı olarak da ayrıca değerlendirmemiz gerekecektir. Nesir imlâsı bu yazının ilgi alanına girmemektedir. Nazım imlâsı ise Arap, Fars ve Türk aruzu olarak üçe ayırabileceğimiz aruz sistemiyle doğrudan alâkalıdır. Bu anlamda, bu üç sistemi etraflıca ele alan bir kaynak kitabının olmaması da dikkat çekmemiz gereken önemli bir eksiğimizdir. Türk aruzunun Arap aruzundan ziyâde Fars aruzuna daha yakın olduğu bilinen bir gerçektir. Fakat Türk aruzu da Fars aruzunun tıpatıp benzeri değildir. Her ikisinin ortak noktaları mevcut olduğu gibi ayrıldıkları hususlar da bulunmaktadır. Türk aruzu da esâsında etraflı bir şekilde incelenmeyi bekleyen büyük, bâkir bir çalışma sahasıdır. Türk aruzunda da kelimelerin imlâsını ya da aruzun Türkçe kelimeler üzerindeki hâkimiyetini, tasarrufunu etraflıca incelemek gerekir.

Aruz imlâsını incelemek ya da bu imlâ üzerinde düşünebilmek için öncelikle bir tasnif de yapmamız gerekir. Bilindiği üzere dil hususiyetlerinden dolayı Türkçeyi doğu ve batı sahası olmak üzere iki büyük alan içerisinde düşünmek mümkündür. Doğu sahasının genel olarak Çağatay sahası diye adlandırıldığını biliyoruz. Batı sahası ise Oğuz Türkçesi olarak düşünülür. Batı yine kendi içerisinde doğu (Âzerî) Türkçesi ve batı (Osmanlı) Türkçesi olmak üzere iki farklı kol hâlinde düşünülür. Biz aruz imlâsına, bulunduğumuz coğrafya gereği hep Anadolu sahasını merkez aldığımızı göre öncelikle batıyı yani Oğuz Türkçesini, doğudan yani Çağatay Türkçesinden ayrı tutarak yaklaşmalıyız. Buradan hareketle bu yazının amacı anlaşılacağı üzere Anadolu, daha doğrusu Osmanlı Türkçesi merkezli olacaktır. Çağatay sahası manzum eserlerinin bilhassa Âzerî sahası manzum eserleriyle bazı ortak imlâ özellikleri arz ettiğini, meselâ Nesîmî'nin şiirlerinde görebiliriz. Çağatay sahasında ن (nazal n)'nin ن harfleriyle temsil edildiğini biliyoruz. Aynı imlâ hususiyeti Nesîmî gibi Âzerî sahası şâirlerine ait manzum metinlerde de karşımıza çıkar. Anadolu sahası metinlerinde ise bu sesin sadece ن ile gösterildiğini biliyoruz. Buradan anlaşılacağı üzere sadece aruz imlâsını değil, aslında imlâyı da doğu ve batı olarak ikiye ayırmalı hatta, batıyı da batı Oğuz Türkçesi ve doğu Oğuz Türkçesi imlâsı olmak üzere ikiye ayırmalıyız. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi biz Osmanlı sahasını esas aldığımızı göre,

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

bunun da kendi içinde tarihen tasnif edilmesi lâzım. Kabaca Eski Anadolu Türkçesi (başlangıçtan 15. yy'ın ikinci yarısına kadar) ve Klâsik Osmanlı Türkçesi Dönemi (15. yy'ın ikinci yarısından 20. yy.a kadar) diye ikiye ayrıldığını gördüğümüz Anadolu sahası Türkçesi imlâsında şiiri de göz önünde bulunduracak olursak daha teferruatlı tasniflerin yapılması gerektiğini söylemek mümkündür. 15. yy'ın başından 16. yy'ın ikinci yarısına kadar süren 150 yıllık bir geçiş döneminin bulunduğu da muhakkaktır. Belki buradan hareketle 15. yy'ın başına kadar Eski Anadolu Türkçesi imlâsı, 15. yy'dan 17. yy'ın başına kadar geçiş dönemi imlâsı ve 17. yy'ın başından 19.yy sonlarına kadar gelen klâsik dönem imlâsından bahsetmemiz daha doğru olacaktır. Bu gözle baktığımızda, Ahmedî divanındaki imlâ ile Bâkî divanındaki imlâ ve Nedîm divanındaki imlânın önemli farklılıklar arz ettiği görülecektir.

Aruz imlâsının, her ne kadar Türkçe kelimelerin vezne ve tef'ilelere göre yazılışını belirlediğini söylüyor isek de özellikle Eski Anadolu Türkçesi dönemi metinlerinde Farsça ve hatta Arapça kelimelere bile müdâhele ettiğini görmekteyiz. Aruzda “kasr” diye bilinen hadisenin Farsçadaki yansımaları az çok biliyoruz. Meselâ “efsâne > fesâne” “mâh > meh ...” gibi. Fakat bu dönem metinlerinde bazen vezin gereği bazı Farsça kelimelerin farklı şekilde yazıldıklarını, kullanıldıklarını görüyoruz: “âgâh آگاه , âgeh آگه , agâh آگاه ”, “zîrâ زیره , zîra زیره , zirâ زرا ” gibi. Aruz imlâsının bu dönemde bazen Arapça kelimelere bile müdâhil olduğunu da görmekteyiz. Pend-i Ricâl³ isimli 15. yy. başlarına ait ahlâkî bir mesnevîyi incelerken –harekelendirilmek suretiyle- ḥabîb حبيب > ḥabib حبيب , mi'râc معراج > mi'rac معراج , maḥkûm محكوم > maḥkum محكم , ḥurî حورى > ḥurî حرى , ḳadîm قديم > ḳadîm قدم , İbrâhîm ابراهيم > İbrahim ابراهيم , İbrahim ابرهم , me'nûs مأنوس > me'nus مأنس , tesbîḥ تسبيح > tesbih تسبيح gibi örneklere sıkça rastlamıştık. Örneklere bakıldığı zaman Arapça kelimelerin uzun seslerinde aruza göre zihaf yapıldığını söyleyebiliriz. Tabîi bu aruza göre bir kusur mu yoksa şâirin kelimelerin günlük kullanımdan kaynaklanan söyleyiş esâsına dayanan imlâsı mıdır sorularının ayrıca tartışılması gerekir. Burada yeri gelmişken aruzun zihaf ve imâle gibi iki önemli hususunun da aruz imlâsına göre yeniden yorumlanması gerektiğini söyleyelim.

³ Bkz. Atabey Kılıç, **Mürîdî ve Pend-i Ricâl Mesnevîsi (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)**, Akademi Kitabevi, İzmir 2005.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

Aruz imlâsı daha önce de belirttiğimiz üzere esâsında Türkçe kelimelerin özellikle vokaller bakımından aruzun tef' ile veya cüzlerine göre yazılması prensibine dayanır. İleride verilecek örneklerde göstereceğimiz üzere Türkçe kelimelerin tek heceli olanları iki, çift heceli olanları en fazla dört farklı imlâya sahiptir. Meselâ “kara” kelimesini ele alacak olursak normal şartlarda iki açık (. .) heceden oluşan kelime aruzdaki tef' ilelerde bulunduğu yere göre açık-açık (. .), kapalı-açık (- .), açık-kapalı (. -) ve kapalı-kapalı (- -) olmak üzere dört farklı şekilde kullanılmak için farklı imlâlar ile yazılabilir:

kara	قره	قاره	قرا	قارا
. .	. .	. -	- .	- -
فع	فع	فاع	مفا	مستف / مفعو

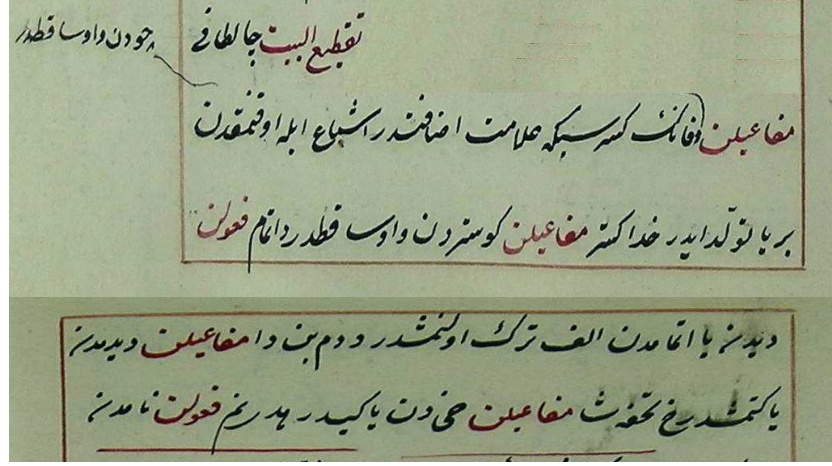
Örnekten anlaşıldığı üzere Türkçe kelimelerin bu şekildeki imlâsı şâirin daha rahat hareket etmesini ve eski harflerle yazılmış şiirin de taktî ile daha rahat okunmasını sağlamaktadır. Burada bir mesele daha ortaya çıkıyor. Şâir Türkçe kelimeleri aruzdaki ses değerine göre imlâ ile açık heceyi kapalı gösterebiliyorsa bu hecelerdeki vokaller bir kısım insanların okuduğu üzere gerçekten uzun mu ya da uzatarak mı okunmalı, yani bu kullanımlarda imâlê olduğuna mı hükmetmeli, yoksa kapalı hecede kullanılan ve imlâ içerisinde vokalle gösterilen bu tür heceler vurgu ile okunup imâleden hiç dem vurulmamalı mı? Bu hususta bize özellikle şerh metinlerinin söyleyeceği çok şey olmalı. Meselâ *Tuhfe-i Mîr* şerhindeki şu ifadeler bize bu hususta yardımcı olabilecektir:

“Çü elţâf-ı Hüdâ gösterdi itmâm* Didim ben dağı Tuhfe-Şâhidî nâm (...) tağtî‘ü’l-beyt **çüelţâfi** mefâ‘ilün ve fânın kesresi ki ‘alâmet-i izâfetdür işbâ‘ ile okunmağdan bir yâ tevellüd ider **hüdâgöster** mefâ‘ilün gösterden vâv sâkığdur **diitmam** fe‘ülün diden yâ itmâmdan elif terk olunmuşlardur **didimbenda** mefâ‘ilün didimden yâ gitmişdür **hıtuhtfeşâ** mefâ‘ilün hıdan yâ gitmişdür **hidînam** fe‘ülün nâmdan elif metrükdür”⁴

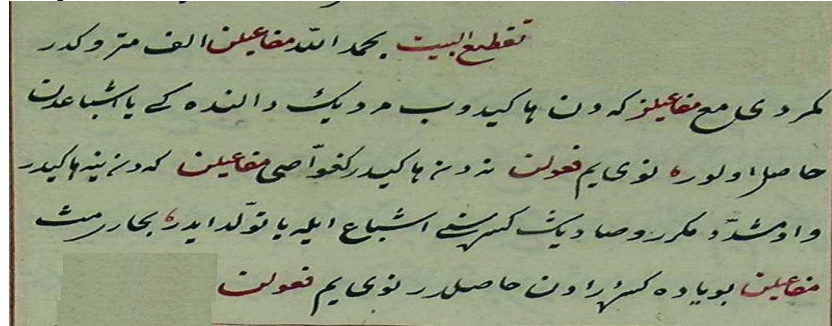
⁴ Pîrî Paşa-zâde Cemâli, **Tuhfe-i Mîr**, Süleymaniye Kütüphanesi Nafiz Paşa No. 1477, vr. 38a-38b. Ayrıca bkz. Zehra Gümüş, “Pîrî Paşazâde Mehmed b. Cemâlî’nin Tuhfe-i Şâhidî Şerhi: Tuhfe-i Mîr”, **II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni, 10-12 Nisan 2006 BİLDİRİLER**, KAYSERİ 2007, s. 717-730.; Zehra Gümüş, **Pîrî Paşa-zâde Cemâlî Mehmed b. Abdülbâkî, Tuhfe-i Mîr [Tuhfe-i Şâhidî Şerhi], (İnceleme-Tenkitli Metin- Sözlük-Tıpkıbasım)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi; Danışman: Doç. Dr. Atabey Kılıç), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2006.; Zehra Gümüş, “Tuhfe-i Şâhidî Şerhlerinden Tuhfe-i Mîr’in Şerh

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*
Volume 3/6 Fall 2008

“Bi-ḥamdillah ki merd-i ma‘nevîyem * Ki ḡavvāş-ı biḡār-ı Meşnevîyem (...) taḡtî‘ü’l-beyt **biḡamdillah** mefā‘ilün elif metrükdür **kimerdima**‘ mefā‘ilün kiden hā gidüp merdiñ dālindeki yā işbā‘dan ḡaşıl olur **nevîyem** fe‘ülün neden hā gider **kigavvāşı** mefā‘ilün kiden yine hā gider ve vāv-ı müşeddede mükerrer ve şādîñ kesresini işbā‘ ile yā tevellüd ider **biḡārmeş** mefā‘ilün bu yā da kesre-yi rādan ḡaşıldur **nevîyem** fe‘ülün”⁵

“Velîkin ḡorḡaram bir cāhil-i dūn * Ki anuñ olmaya geḡ ṭab‘ı mevzūn taḡtî‘ü’l-beyt **velîkinḡor** mefā‘ilün ḡordan vāv sāḡıḡtdur (...)

Metodu”, Mevlânâ, Mesnevi, Mevlevihaneler Sempozyumu, 30 Eylül-01 Ekim 2006 **BİLDİRİLER, MANİSA 2007**, s. 197-208. Kezban Paksoy, “Tuhfe-i Mîr’de Aruz İmlâsına Dâir Husûsiyetler” II. Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Prof. Dr. İsmail Ünver Adına) 15-16 Mayıs 2008, KAYSERİ.

⁵ Cemâli, **Tuhfe-i Mîr**, vr. 40b-41a. Ayrıca bkz. Gümüş, “Pîri Paşazâde Mehmed b. Cemâli’nin Tuhfe-i Şâhidî Şerhi: Tuhfe-i Mîr”; Gümüş, **Pîri Paşa-zâde Cemâli Mehmed b. Abdülbâkî, Tuhfe-i Mîr [Tuhfe-i Şâhidî Şerhi]**; Gümüş, “Tuhfe-i Şâhidî Şerhlerinden Tuhfe-i Mîr’in Şerh Metodu”, Paksoy, “Tuhfe-i Mîr’de Aruz İmlâsına Dâir Husûsiyetler”.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008

kianuñol mefâ'ilün kiden hâ gidüp elif-i memdüde iki okunur ve oldan vāv terk olunur"⁶

“Olur řab‘ı rekik ü süst ü mağbün * Qalür maħrüm olunmaz dağı mevzün taştı‘ü’l-beyt **olurşab‘ı** mefâ'ilün olurdan vāvlar sākıtı olur **rekiküsüs** mefâ'ilün **tümağbün** fe‘ülün vāv-ı ‘āřıfalar maħzūflardur **řalummaħrū** mefâ'ilün şalurdan elif ve vāv düşerler **molınmazda** mefâ'ilün olunmazdan elif sākıtı ve zammesi mā-şablinde maħrümüñ mīmüne naql olunur ve vāv ve elif-i sāniye metruklerdür”⁷

“İçerü gel añlar iseñ yoħsa şalgıl şaşrada taştı‘ü’l-beyt **ıçerügel** fâ'ilätün **añlariseñ** fâ'ilätün añlardan elif gider **yoħsařalgıl** fâ'ilätün yoħsadan vāv ve hâ düşerler ve şalgıldan elif sākıřtır **şaşrada** fâ'ilät dāliñ fetħası işbā‘ ile medd olunur”⁸

“Saña yigrek ol ki řul olasın din ulusına řo bunı anı taştı‘ü’l-beyt **sañayigrekol** mütefâ'ilün sañadan elif ve oldan elif ve vāv sākıřtlardur ve zamme-yi elif mākablinde kāfa naql olunur **kikülolasın** mütefâ'ilün kiden hâ ve şuldan vāv ve oladan hâ sākıřtlardur ve elif zammesi řuluñ lāmına virilür **dinulusna** mütefâ'ilün dīnden yā ve uludan elif ve vāv sākıřtlardur ve elifiñ zammesi dīniñ nūnına naql olunmuşdur **şobunıanı** mütefâ'ilün şodan ve bunıdan vāvlar sākıřtlardur”⁹

“Buyruk şut u gir yola vü şoğrı yüri dā'im taştı‘ü’l-beyt **buyrukşu** mef'ülü vāvlar düşerler **tugiryola** mefâ'ilü vāv-ı ‘aşfı ve girden yā düşerler **vüşoğrıyü** mefâ'ilü şoğrıdan ve yüden vāvlar düşerler **ridā'im** fe‘ülün riden yā gider”¹⁰

“Türkçe Uşul-i İmlâ” adlı, müellifini bulamadığımız bir eserde de şu bilgilere rastlamaktayız:

“zīrā iki ism birbiriyile münāsebet bulmağıla vaşlı olur edātdan olıcaş olmaz řuřuşā ki elsine-yi muştelife ola ve ba‘z-ı maħalde řurūf-ı işbā‘ı ki bi'l-ittifāř ref' itmişlerdir naşmda olıcaş icāb-ı veznile ihtiyār iderler meşelā göster yüzüñi cānā (كوستريوزكى جانا) mef'ülü fâ'ilätün göster yüzüñi cānā (كوستريوزكى جانا) mef'ülü mefâ'ilün yüzüñi

⁶ Tuhfe-i Mîr, vr. 41b.

⁷ Tuhfe-i Mîr, vr. 43a.

⁸ Tuhfe-i Mîr, vr. 102a.

⁹ Tuhfe-i Mîr, vr. 115b.

¹⁰ Tuhfe-i Mîr, vr. 130a.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/6 Fall 2008

göster nigārā fā'ilātün fā'ilātün diyü taḫṭī' iderler hîç birinde ḫaṭā yoḫdur"¹¹

Anlaşılabacağı üzere şâirin, Türkçe kelimedeki herhangi bir hecenin sesini yükseltmek, uzatmak gibi bir kusura düşmemesi için elinde bir imkân var: Aruz imlâsı. Aruzdaki tef'ile yapıları Türkçe kelimelerin imlâsına aynen yansıyor. Örnekler artırılabilir. Biz yukarıda özellikle "kara" kelimesini seçtik, çünkü bütün dönemlerde dört şekliyle de karşımıza çıkıyor. Ama meselâ "sana" öyle değil. "sana"nın normal ses değerini düşünecek olursak tıpkı kara kelimesi gibi açık-açık (. .) hece yapısına sahip olduğunu görürüz. "kara" kelimesinde olduğu gibi onun da aruz imlâsına göre dört türlü yazılıyor olması gerekir. Fakat özellikle 18. yy metinlerine baktığımızda "سکه" imlâsını neredeyse hiç göremiyoruz. Bunun yerine "ساکه", "سکا" veya "ساکا" imlâsının kullanıldığına şahit oluruz. "سکه" imlâsını 14-15. yy metinlerinde fazlasıyla görmekteyiz.¹²

Aruz imlâsının göz önünde bulundurulmamasından dolayı Türkçe pek çok kelime ne yazık ki bilimsel eserlerde bile çok tuhaf şekillerde yanlış okunmaktadır. Meselâ "سکا" *sekā*, "ساکه" *sāki* ve "ساکا" ise *sākā* gibi okunabilmektedir. Bunun gibi, "bañā" ve "anī" ve "anun" kelimeleri de "bāki", "bekā" "bākā", "āni", "ānun" şeklinde yanlış okunmak suretiyle aynı kaderi paylaşmaktadır. Bunlar gibi "daḫī" kelimesi de aruz imlâsına göre dört farklı yazılışla karşımıza çıkmaktadır. Özellikle hakemlik yaptığımız yazılarda دخی'nin "daḫī", داخی'nin da "dāḫī" şeklinde okunduğuna birçok kez şahit olduk. Bu kelimenin ayrıca şiirde kapalı-açık (- .) heceye denk geldiği yerlerde داخ veya sadece داخ ile de yazıldığını Eski Anadolu Türkçesi metinleriyle uğraşanlar mutlaka görmüş olmalıdır. Nesîmî'nin şiirlerine bakıldığında bu kelimenin dört türlü imlâsıyla karşılaşmak mümkündür. Bunun gibi onlarca örnek verilebilir. Meselâ "gibi" kelimesini, okuyucu şiirde كىبى , كىبى , كىب , كىب şekillerinde göreceğini ve bunların aruza göre sırasıyla açık-kapalı (. -), kapalı-kapalı (- -), açık-açık (. .) ve kapalı-açık (- .) hecelerini temsil ettiğini hatırla tutmalıdır. Bunun gibi "ise, anuñ, bir, kimüñ, nice..." gibi onlarca Türkçe kelime aruz imlâsında karşımıza en az iki, en çok dört farklı yazılış ile karşımıza çıkacaktır.

¹¹ Türkçe Usûl-i İmlâ, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya No: 4602, vr. 60a.

¹² Fahir İz'in **Eski Türk Edebiyatında Nazım** isimli eserinde her yüzyıl için yukarıda örnek verdiğimiz Türkçe kelimeler ve benzerlerine dâir fazlasıyla örnek bulabiliriz.

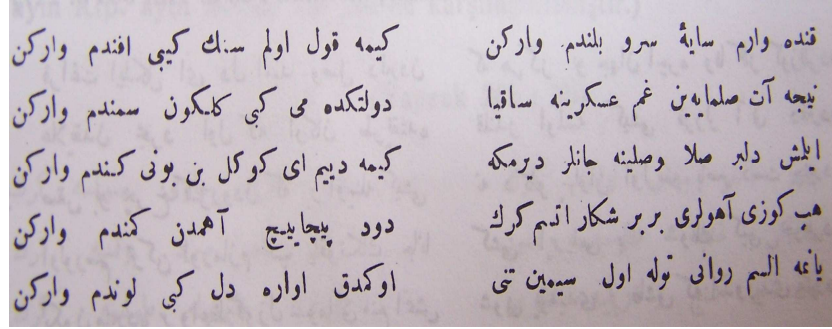
Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/6 Fall 2008

Aşağıya Revânî'nin bir gazelini aruz imlâsı hususiyetlerini göstermek için alalım. Metin anlaşılacağı üzere Fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün kalıbıyla yazılmıştır.

فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

Aşağıda transkripsiyonunu verdiğimiz metin üzerindeki kırmızı ile koyu işaretli yerler aruz imlâsının hususiyetlerini gösteriyor.

Ƙanda varam/ sāye-yi ser/v-i bülendüm/ variken (*bunu variken diye mi okuyacağız var iken diye mi? ى 'yi koymamış, çünkü ى olsaydı kapalıyı temsil edecekti. En azından Türkçe kelime varı, vār okumamak gerektiğini biliyoruz.*)

Ƙime Ƙul o/lam senüñ gi/bi efendim/ variken (*Ƙim kelimesi ye ile yazılmış kapalıyı temsil ediyor, kezâ gibi kelimesi de öyle.*)

Nice at şalmayayın ğam askerine sākıyā (*Nice kelimesi ilk hecede kapalılığı göstermek için “ ى ile, şalmayayın kelimesini de mim ve elifle gösterilmiş, çünkü kapalıya denk geliyor. Eğer açık olsaydı mim ile y devam ederdi; -ya hecesi de açık olduğunu işaret etmek için ى ile yazılmıştır.*)

Devletünde mey gi/bi gül-gun semendüm variken

Eylemiş dilber şalā vaşlına canlar dirmege
Ƙime diyem ey gönül ben bunı kendüm variken

Hep gözi ahūları bir bir şikār itsem gerek
Dūd-ı pîçâpîç-i āhumdan kemendüm variken

Yanuma alsam Revānī nola ol sîmin-teni

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008

Oñmaduğ āvāre dil gibi levendüm variken (*Oñmaduğ* kelimesinde *-ma* hecesi ما ile değil sadece م ile temsil edilmiştir, çünkü bu hece aruza göre açık bir heceyi temsil etmektedir. Burada müstensih veya mürettibin *gibi* كیبی şeklinde yazması gerekirken كیبی şeklinde yazarak ve dizerek hataya düştüğünü de belirtelim.)

Bu son örnek, bizim şöyle bir soru sormamıza da vesile oluyor: Müstensihler hataya düşmezler mi? Aslında biz hep müstensih hatalarını, yanlış kelime yazma, eksiklik, yutma, fazla yazma gibi düşünüyoruz. Tabii ki müstensihler de hataya düşer. Aşağıda rastgele bir mecmuadan aldığımız metinden hareketle örneklendirebileceğimiz aruz imlâsına uygun ve hatalı yazımlardan bir kısmı yer almaktadır:

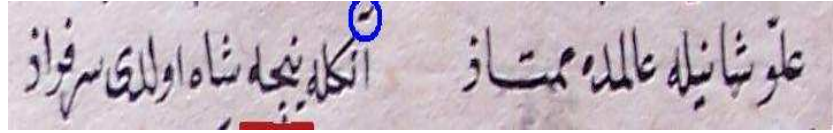
Aña kelimesinde elif'in üzerindeki çeker, kapalı heceye denk geldiğini gösterir. İse kelimesinde “ye” yine kapalıya denk gelir.

Niçe kelimesi Türkçe bir kelimedir. Vezne yani, “fâ’ilâtün” tef’ilesinde kapalı (-) heceye denk geldiği için ye (ي) ile yazılmış. Eğer tef’ile “fe’ilâtün” olsaydı bu hece nun ve ce (ن) ile yazılacaktı. Yine **anı** kelimesi, eğer vezinde açık heceye denk gelseydi yani, açık olsaydı müstensih elif harfinin üzerine çeker koymayacaktı. Bunları **ānı** diye okumamak gerekir. Şiirde vurguyla okunan bu hecenin kapalı olduğunu belirtmek lâzım. Ne yazık ki günümüz imlâsında vurguyu gösterir bir işaretimiz olmadığı için bunları göstermekten âciziz. En azından transkripsiyon harflerimiz arasına bu ihtiyacı gidermek maksadıyla bir işaret daha eklenmesi gerektiğini düşünüyoruz.

Turkish Studies

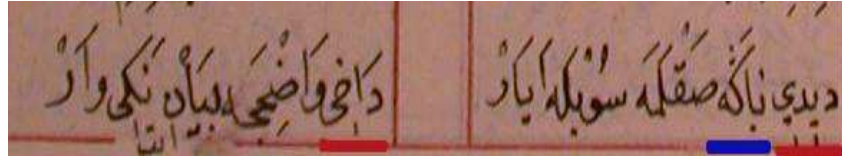
*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

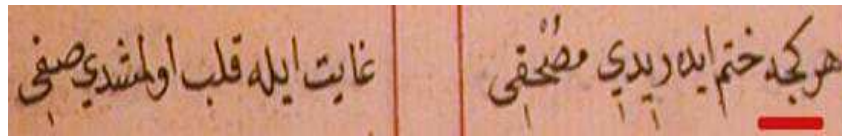
Hataları da göstermeye çalışalım. Yukarıdaki beytin ilk tef'ilesi “mefâ'ilün” olduğuna göre, elifin üstündeki işaret vezne göre yanlışır; muhtemelen müstensih elif harfinin üzerine meddi dalgınlıkla çekip koymuştur.

Buldığı kelimesinde ye'nin olmaması lâzım, çünkü **vezin yok diyor**. Bu kelimenin doğru imlâsı بولدغی şeklinde olmalıdır.

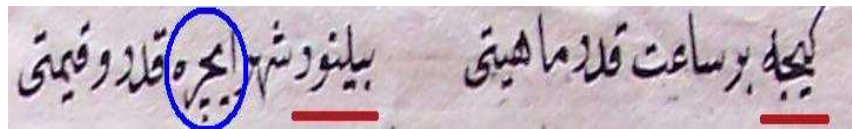

Dağı ve **didi** kelimeleri burada aruz imlâsına göre doğru yazılmışlardır, fakat **baña** için aynı şeyi söyleyemiyoruz. Bu kelime de باکا imlâsı ile yazılmalı idi.

Gice kelimesinin imlâsında da veznin etkisini görüyoruz. –gi hecesi burada açık heceye denk geldiği için kef harfinden sonra ye (ی) yazılmamıştır.

Diğer Örnekler :

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

نیچه واصل اولدی اولحق خلقنه نیچه ارشدی اولدی عرقنه

اول نه ایکی رفیق شکل کشف اولما اصالا بوی بیرینه سلف

حق سکا ورمیه قادر ما ندی رزق اچون غم چکدی کعبه نایله

فقرا ونده مسکن ایله ثابت اول کذ نفسک اوزرینه ظابت اول

ساکه رزقک کم وریدیر کوزکاز شکر ن ایله درمه سن ایله نهار

ورمه راحت نفسک ایله حرز اکه رخصت وردک ایسه اولازد

نیچه اولدن قاجوبین عشرت قواسن دون و کون ایتلر چکا چکا ای اراجعون
13 اوش

نه یاتورسن ایبا غافل کوزک آچ کور بو ارکانی حقا ایرمک دله ایسک اوقی
14 آیات قرآنی

¹³ Şeyyât Hamza, *Eski Türk Edebiyatında Nazım 1. Cilt*, Fahir İz, Akçağ Yay., Ankara 1995, s. 131.

¹⁴ Şeyyât Hamza, *age*, s. 131.

Turkish Studies

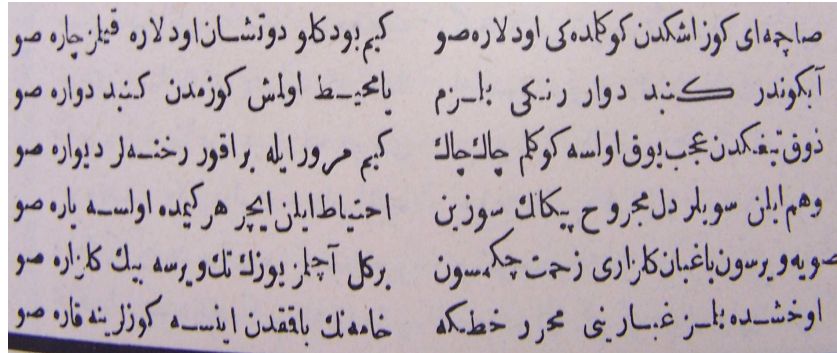
*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

درك كورك بو كيجه نا يترسز الو دولت كرندى نادر
15

Bunun gibi, birtakım Türkçe kelimelerin nasıl okunacağı da önemli bir müşkül olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlar için sadece iki örnek vermek yeterli olacaktır kanaatindeyiz:

قندا	قنده
qanda	qanda / qande ?
قانى	قنى
qanı / qani ?	qanı / qani ?

Metinler aruz imlâsına dikkat etmeden okunursa karşımıza çıkacak pek çok da hatalı okuyuş ile karşılaşmaktayız. Burada örnek olarak “Su Kasîdesini” veriyoruz.¹⁶

¹⁵ Sultan Veled, age, s. 135.

¹⁶ Prof. Dr Kenan Akyüz, vd., **Fuzûlî Divanı**, Akçağ Yay. Ankara 1997, s.7-8.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

عارضك يادله نمتاك اولسه مژكتم نوله
غم كوني ايمه دل بيماردن تيفك دريغ
ايسته بيكلك كوكل هيجنده شوق ساكن ايت
من نك مشتاقيم زهاد كوژ طالبي
روضه كوئيه هر دم دورم بوب ابر كذار
صوبولن اول كوئيدن طپراق اولوب دوستم كرك
دست بوسي آرزوسيله كراولورسم دوستلر
سروسر كشلك قبولور قري نيازندن سكر
ايچمك استر بلك قانن مكر برنكيه
طينت پاكيني روشن قيتلش اهل عالمه

سـيد نوع بشر در بای در اصطفا
كيم سـ. پو بدر معجزاتی آتش اشـراره صو

قلمغیچون تازه کلزار نبوت رونقن
معجزی بر بحر بی پایان ایش عالمده کیم
حیرت ایلن بر مغن دیشلر کیم اینسه استماع
دوستی کر زهرمار ایچسه اولور آب حیات
ایلش هر قطره دن یک بحر رحمت موج خیر
خاک پاینه بتم در عمر در متصل
ذره ذره خاک درکاهینه استر صاله نور
ذکر نعمتن وردنی درمان یلور اهل خطا
یا حبیب الله یا خیر البشر مشتاقکم
سنن اول بحر کرامت کیم شب معراجده
چشمه خورشیددن هر دم زلال فیض ایز
بیم دوزخ نارغم صالمش دل سوزانه
بمن نمکدن کهر اولمش فضولی سوزلی

اومدوغم اولدر که روز چشمه سر مهروم اولین
چشمه وصلک ویره بن تشنه دیداره صو

Aruz imlâsına dikkat edilmez ve Türkçe kelimeler Farsça kelimelere (bu metinde bir kelime) tâbi kılınırsa ortaya aşağıdaki gibi tuhaf bir manzara çıkar tabîi ki... Çâre kelimesine uydurulmak için, “odlâre, dîvâre, yâre, kâre, âre, yalvâre, kırtâre, vâre, reftâre ...” gibi ne şekilde izah edileceği, nasıl tavsif edileceğini bilemeyeceğimiz garâib çıkmaktadır karşımıza. Bunların “odlara, dîvâra, yâra/yara, kâra, ara, yalvara, kırtara, vara, reftâra ...” şeklinde okunması gerektiği herkesin malumudur.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008

Saçma ey göz eşkden gönlümdeki odlare su Kim bu denlü dutuşan odlara kılmaz çâre su	Seyyid-i nev-i beşer deryâ-ı dürr-i ıstifâ Kim sepüpdür mucizâtı âteş-i eşrâre su
Âb-gündür günbed-i devvâr rengi bilmezem Yâ muhîr olmuş gözümden günbed-i devvâre su	Kılmağ için tâze gül-zârı nübüvvet revnakın Mu'cizinden eylemiş izhâr seng-i hâre su
Zevk-ı tığundan aceb yoh olsa gönlüm çâk çâk Kim mürûr ilen birağur rahneler divâre su	Mu'cizi bir bahr-ı bî-pâyân imiş âlemde kim Yetmiş andan min min âteş-hâne-i küffare su
Vehm ilen söyler dil-i mecrûh peykânun sözün İhtiyât ilen içer her kimde olsa yare su	Hayret ilen barmağın dişler kim itse istimâ Barmağından virdüğün şiddet günü Ensâr'e su
Suya virsün bâğ-bân gül-zârı zahmet çekmesün Bir gül açılmaz yüzün tek virse min gül-zâre su	Dostı ger zehr-i mâr içse olur âb-ı hayât Hasmı su içse döner elbette zehr-i mâre su
Ohşadabilmez gubârını muharrir hattuna Hâme tek bahmahdan inse gözlerine kare su	Eylemiş her katreden min bahr-ı rahmet meve-hûz El sunup urgaç yuzû için gül-i ruhsâre su
Ârızun yâdıyla nem-nâk olsa müjgânun n'ola Zayi olmaz gül temennâsıyla virmek hâre su	Hâk-i pâyine yetem dir ömrlerdür muttasıl Başını daşdan daşa urup gezer âvâre su
Gam günü itme dil-i bîmârdan tıgun diriğ Hayrdur virmek karanu gicede bîmâre su	Zerre zerre hâk-i dergâhına ister sala nûr Dönmez ol dergâhdan ger olsa pâre pâre su
İste peykânın gönül hecrinde şevkum sâkin it Susuzam bir kez bu sahrâda menüm-çün are su	Zikr-i na'tün virdini dermân bilür ehl-i hatâ Eyle kim def-i humâr için içer mey-hâre su
Men lebün müştâkıyam zühhâd kevser tâlibi Nitekim meste mey içmek hoş gelür hûş-yâre su	Yâ Habîballah yâ Hayre'l beşer müştakunam Eyle kim leb-teşneler yanup diler hemvâre su
Ravza-i kûyuna her dem durmayup eyler güzâr Âşık olmuş galibâ ol serv-i hoş-reftâre su	Sensen ol bahr-ı kerâmet kim şeb-i Mi'râc'da Şebnem-i feyzün yetürmüş sâbit ü seyyâre su
Su yolın ol kûydan toprağ olup dutsam gerek Çün rakîbümdür dahı ol kûya koyman vare su	Çeşme-i hurşiddin her dem zülâl-i feyz iner Hâcet olsa merkadün tecdid iden mimâre su
Dest-bûsî ârzüsüyla ger ölsem dostlar Kûze eylen toprağum sunun anunla yâre su	Bîm-i dûzah nâr-ı gam salmış dil-i sûzânuma Var ümîdüm ebr-i ihsânun sepe ol nâre su
Serv ser-keşlük kılur kumrî niyâzından meger Dâmenin duta ayağına düşe yalvare su	Yümn-i na'tünden güher olmuş Fuzûlî sözleri Ebr-i nisândan dönen tek lü'lü şeh-vâre su
İçmek ister bülbülün kanın meger bir reng ile Gül budağınun mizâcına gire kurtare su	Hâb-ı gaffetden olan bîdâr olanda rûz-ı haşr Eşk-i hasretten tökende dîde-i bîdâre su
Tıynet-i pâkini rûşen kılmış ehl-i âleme İktidâ kılmış târik-i Ahmed-i Muhtâr'e su	Umduğum oldur ki rûz-ı haşr mahrûm olmayam Çeşm-i vaslun vire men teşne-i dîdâre su

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008

Ne yapılmalı? Tabî ki aruzla yazılmış metinleri Türk aruzunun kurallarıyla ve her hâlükârda taktî ile okumak boynumuzun borcu olmalı. Biz taktî ile okumayı bıraktık. Hatta dalga geçiyoruz, hocalar böyle okursa eski usul medreseli olurmuş... Taktî ile okumak ritmik okumaktır, doğru okumaktır, doğru ile yanlışlığı bir nevi parmak hesabıyla saymaktır. Doğruluğunu hem dilimiz hem de kulakla tasdik ediyoruz.¹⁷ Bunu yaptığımız zaman zaten orada imâle mi var vurgu mu, ortaya çıkıyor.

Müstensih hatalarına da biz sadece kelime bazında bakıyoruz. Metin neşrinde, özellikle şecere kurma noktasında, müstensihleri, aruz imlâsına uyup uymama noktasında da güvenilir müstensih, güvenilmez müstensih gibi bir ayrımla değerlendirmeye tâbi tutmak mümkündür. Türkçe kelimelerin şiirde, aruz imlâsından dolayı karşımıza en az iki en çok dört şekilde çıkacağını da düşünmeliyiz. Türkçe kelime tek kıyafetle karşımıza çıkmaz. Bazen üç, bazen dört türlü çıkabilir. Bu husus göz önünde tutulursa, her seferinde şâir veya müstensihlerin imlâ konusunda tutarsız davrandıkları, meselâ **baña** kelimesini bazen باكا, bazen باكا veya باكا ve hatta باكا şeklinde bile yazacak kadar dikkatsiz ve keyfî davrandıkları gibi mesnetsiz ithamlardan da uzak durmuş olur, dikkatsizliğin ve keyfiliğin bize ait bir ihmâlden kaynaklandığını da muhtemelen görebiliriz.

Son olarak, bilhassa önce Osmanlı Türkçesi sahasından başlamak kaydıyla, bir imlâ sözlüğümüzün hazırlanması gerektiğini söyleyebiliriz. Türkçe kelimelerin Anadolu sahasında yüzyıl yüzyıl yazım şekillerine dair bir imlâ sözlüğümüz oluşturulmalı, daha sonra doğuya doğru gidilmeli. Bu sözlük, daha sonra Arapça ve Farsça kelimeleri de içine alacak şekilde geliştirilebilir. Böyle bir sözlüğün çok önemli bir kılavuz olacağı âşikârdır.

Günümüzde de hâlâ çözülemeyen büyük bir mesele olarak karşımızda duran imlâ meselesi, anlaşılacağı üzere öncelikle, geçmişe dair yanlışları veya hataları düzeltmekten geçmektedir. Eskiye dair imlâdan doğru dürüst haberdâr olmadan bugünün imlâ meselelerini çözmek ne dereceye kadar mümkün olabilir?

¹⁷ Burada, “aruzla yazılmış her şiiri mutlakâ taktî ile okumak gerektiği” ısrarından ve yönlendirmesinden dolayı, hocam Prof. Dr. Tunca Kortantamer’i rahmetle anıyorum.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

KAYNAKÇA

- AKYÜZ, Kenan, vd., **Fuzûlî Divanı**, Akçağ Yay. Ankara, 1997.
- GÜMÜŞ, Zehra, **Pîrî Paşa-zâde Cemâlî Mehmed b. Abdülbâkî, Tuhfe-i Mîr [Tuhfe-i Şâhidî Şerhi], (İnceleme-Tenkitli Metin- Sözlük-Tıpkıbasım)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi; Danışman: Doç. Dr. Atabey Kılıç), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2006.
- GÜMÜŞ, Zehra, “Pîrî Paşazâde Mehmed b. Cemâlî’nin Tuhfe-i Şâhidî Şerhi: Tuhfe-i Mîr”, **II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni, 10-12 Nisan 2006 BİLDİRİLER**, KAYSERİ 2007, s. 717-730.
- GÜMÜŞ, Zehra, “Tuhfe-i Şâhidî Şerhlerinden Tuhfe-i Mîr’in Şerh Metodu”, Mevlânâ, **Mesnevi, Mevlevîhaneler Sempozyumu, 30 Eylül-01 Ekim 2006 BİLDİRİLER, MANİSA 2007**, s. 197-208.
- İZ, Fahir, **Eski Türk Edebiyatında Nazım 1. Cilt**, Akçağ Yay. Ankara, 1995.
- KILIÇ, Atabey, **Mürîdî ve Pend-i Ricâl Mesnevisi (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)**, Akademi Kitabevi, İzmir 2005.
- KILIÇ, Atabey, “Sultan Veled’in Türkçe Şiirlerinde Aruz Kullanımı”, **Uluslararası Mevlânâ, Mesnevî, Mevlevîhaneler Sempozyumu**, 19-21 Aralık 2005 MANİSA.
- KILIÇ, Atabey, “Sultan Veled’in Türkçe Şiirlerinde Aruz Kullanımı”, **Uluslararası Mevlânâ, Mesnevî, Mevlevîhaneler Sempozyumu, (19-21 Aralık 2005 MANİSA) [Yayına hazırlayan: Mehmed Veysi DÖRTBUDAK], Manisa 2006**, s. 181-195;
- KILIÇ, Atabey, “Sultan Veled’in Türkçe Şiirlerinde Aruz Kullanımı”, **Klâsik Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler**, Turkish Studies Yayınları, Ankara Aralık 2007, s. 442-453.
- PAKSOY, Kezban, “Tuhfe-i Mîr’de Aruz İmlâsına Dâir Husûsiyetler” **II. Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Prof. Dr. İsmail Ünver Adına) 15-16 Mayıs 2008**, KAYSERİ.
- PÎRÎ PAŞA-ZÂDE CEMÂLÎ, **Tuhfe-i Mîr**, Süleymaniye Kütüphanesi Nafiz Paşa No. 1477.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*